

Ko je pri zadnjem razgovoru o berlinski pogodbi poslanec Auspitz zelo hudo prijel dr. Herbstu in mu dokazal, da on edini je kriv vsega sedanjega slabega denarnega stanja, takrat so vsi zarohneli in celó rekli: „Državoppravna stranka se sramuje za ustavoverno stranko“. A drugače je bilo o peticiji delavcev; tu so se res konservativci sramovali za „ustavoverce“. Če že plemenitaži, kakor grof Hohenwart, knez Liechtenstein in drugi glasujejo za prebranje peticije, kako je to, da „ultra-liberalci“ Herbst, Sturm, Kopp, Liebig itd. niso prijazni delavcem?! Ali ne sledi iz tega to, da se državoppravna stranka ne boji delavcev, pač pa se jih boji vsa „ustavoverna“ svojat, katera zatajuje svoja načela, kedar gre za to, biti liberalni tudi proti drugim. Ti ljudje hočejo svobodo imeti le za-se, drugim je nikakor ne privoščijo.

Kakor pa ti ljudje, tako so tudi njihovi časniki; tudi ti niso besede zinili o peticiji onih 35.131 delavcev. Zakaj? Zato, ker vseh teh 35.131 delavcev nima toliko milijonov, kakor en Rothschild sam. Ustavoversko koló goni le denar, dokler pa denar gospodari, bo imel povsod besedo le tisti, ki ga ima in dobro plačuje svoje privržence, — drugi pa ne, če jih je tudi na stotine. Taki liberalci imajo vedno odprte žepe, za samo besedo se ne zmenijo dosti.

Zgodovinske stvari.

O dr. Jos. Perwolfovem delu „Slavjansko-orientalno vprašanje“ zvanem.

Piše Fr. Potočnik.

IV.

(Dalje.)

Ideja, da je Avstrija poklicana, Turke iz Evrope pregnati, ni nova, ni iznajdba grofa Andrassyja. Čeravno je slavi avstrijski državnik Kavnic izrazil misel, ki se še danes pogosto sliši, da je najboljša avstrijska politika ta, da brani Turčijo pred ruskimi navali, in kateri je rekel v nekem pismu, da nobena država ne more Turčije pred poginom rešiti, ko samo Avstrija; bil je vendar cesar Jožef vse drugačnih misli. On je pisal 6. julija 1788. francoskemu ministru grofu Montmorinu: „Ti barbari iztoka so več ko dve sto let mojim prednikom nagajali, prisega in pogodbe prelomili, kedar se jim je zljubilo, plenili po naših deželah in naše puntarje podpirali, mirovni pogodbe niso nikoli spoštovali, moje podložne so strašno mučili. Kedar je bila Avstrija v vojski, planili so v naše kraje in so divjali kakor kanibali. Prišel je čas, da se vzdignem jaz kot maščevalec človečanstva, da bom Evropo odškodil za to, kar je po teh barbarih prestala, da bom to šibo Božjo, to roparsko drupal iz sveta iztrebil.“

Ob enem je pisal cesar Jožef kralju pruskemu: „Jaz sem meč potegnil, in ga ne bom prej v nožnice nazaj djal, dokler ne najdem zadostovanja, dokler ne dobim tega nazaj, kar se je moji hiši vzelo. Vi ste vladar, in poznate kraljeve pravice. Jaz sem pričel vojsko zoper Osmane, da si nazaj dobim vkradeno blago, nekatere dežele, nam po krivici vzete.“ In kakor je imel cesar Jožef resno voljo, osvoboditi turške kristijane, tako so tudi ti v Avstrijo zaupali. Dne 5. septembra 1780. spisali so v Temešvaru zbrani Jugoslaveni prošnjo do Avstrije, kjer se med drugim bere:

„Mi smo prisegli našemu milostnemu caru s trdno prisego zvestobo do zadnje kaplje krvi, mi smo mu obljubili v našem in naših potomcev imenu vedno udanost, in boriti se s Turki brez pogleda na naše življenje. Mi

hočemo to prisego ponoviti itd.“ Potem prosijo za orožje in strelivo in končajo prošnjo s temi stavki: „Nam preti popolen pogin, in bolje je za nas, da vsi v boji poginemo, kakor pa da nas dušmanin kolje, kakor klavno živino. Pred celim svetom smo zaslužili to cesarsko milost, pomoč in brambo; ko bi je pa ne dobili, primorani bomo, podati se pod varstvo Rusije. Ako se nam ta prošnja odbije, ne bomo tega pozabili ne mi, ne naši potomci; od roda do roda naj bo to našim potomcem v svarilo.“

Srbski prostovoljec, častnik Aleksij Nenadović, odgovoril je svojemu vodji Mihajloviću, ki mu je odavetoval, vrniti se v Srbijo, to-le: „Res je, da sem prisegel cesarju zvestobo in da hočem braniti domovino proti Turčinu; vsakdo zna, da svoje prisega ne prelomim niti cesarju, niti sebi. Pa cesar je tudi naš srbski narod zapustil, kakor so zapustili njegovi predniki naše cesarje. Zato se vračam v Srbijo.“

Nimam pisača ali drugače učenega človeka, pa šel bom od samostana do samostana in povedal vsakemu mnihu, naj to dobro zapišejo, da zanaprej noben Srb ne bo Nemcu verjel.“

Da Avstrija ni izpolnila svojega poklica, osvoboditi turške kristijane, temu krivi so bili največ Madjari in njih sovraštvo do Slovanov. Njim ni bilo za to, osvoboditi „schismaticos, infideles, sanctae et unicae matris ecclesiae rebelles et chatolicae fidei contemptores“, ampak le za „occupare, et sedi apostolicae in spiritualibus in temporalibus vero nostrae jurisdictione deo coooperante subjugare“.

Žalostna je podoba, ki nam jo Perwolf tukaj naslika; neprestano omahovanje Avstrije med Rusijo in Turčijo; kakor smo užerekli, bil je Kavnic te misli, da se mora Turčija pred poginom obvarovati; vendar je bil leta 1772. pri volji, v zvezi z Rusi Turčiji odtrgati nekaj kosov, in to precejšnjih; govorilo se je o Bosni in Srbiji, enem delu Valahije in Bolgarije, da celó o Albaniji in Macedoniji, sploh o vsem turškem posestvu poleg jadranskega morja do Moreje. Tačas je Kavnic Mariji Tereziji na srce govoril, da bi postala habsburška monarhija še enkrat tako mogočna, če bi si te dežele osvojila.

Leta 1774. želel je Kavnic Turčijo popolnoma ponižati; med tem pa je koval avstrijski internuntius Thugut zvezo med Avstrijo in Turčijo. Leta 1789. je Kavnic še zmirom zagovarjal misel, da je zveza med Avstrijo in Rusijo dobra, koristna in potrebna, ker se pri obeh državah nahajajo vse lastnosti naravnih zaveznikov; druga si drugi lahko privošči povečanje in pri tem se lahko podpirate med sabo; obe imate skupnega sovražnika na Turčiji, in skupnega nevarnega soseda, kralja pruskega. Toda propad poljske države je preobrnil vse politične naklepe starega kancelarja; l. 1795. srečali ste se Avstrija in Rusija na Bugu in Zbruču.

To pa je gotovo: danes so vse oblasti, tudi Angleška, prepričane, da daljši obstanek turškega gospodarstva v Evropi ni več mogoč; v tem nazoru so vse vlasti enake, prepir se vrti le okoli — plena. Vsaka vevlast hoče se pri tej priložnosti kolikor mogoče okoristiti in ker je Rusija od nekdanj največ storila za osvobodjenje kristijanov in za pregnanje Turkov, toraj ima pač pravico do enega deleža tega plena, in ravno tega deleža jej ne privošči Evropa, najmanj pa Anglija. (Dalje prihodnjič.)

Ozir po svetu.

Bosna dežela za naselnike.

Pod tem naslovom je v nemškem jeziku „Bosnien ein Land für Ansiedler“ prečastiti pater Franc, prior

samostana Trapiškega v Mariji Zvezdi poleg Banje-luke, v „Weckstimmen“ objavil spis jako zanimiv, kajti gospod prior je uže 10 let v Bosni, pozná ljudi in de-želo, pa je pošten mož, da se mu verjeti more, kar on piše.

V tem pismu odgovarja prior na 5 vprašanj, ki si jih sam stavi.

Na 1. vprašanje: „Kaj se dá v Bosni vloviti?“ od-govarja g. prior: „delo in premoženje“. Ta „beraška“ dežela — kakor šaljivo imenuje Bosno — je blizo tako velika kakor Česka; ta „beraška“ dežela je imela ne-kdaj svoje lastne kralje, in stara kraljeva stolica Jajce ima še danes lepšo lego kakor vsaka druga stolica. In ta „beraška“ dežela je bogata gozdov in planin, zemlja čuda rodovitna, v rekah ima mnogo rib, v zraku mnogo perutnine, v gorah ima rudnikov z železom, kuprom, s premogom in srebrom; v dolinah je polno plodnih trav-nikov in družega več.

Na 2. vprašanje: „kdo naj gre v Bosno?“ odgo-varja: „Pred vsem naj gredó revni ljudje, kajti dela najdejo v Bosni veliko, pa tudi plačila za delo. Za temi naj gredó v Bosno ljudje z nekolikim kapitalom, kajti s tem si morejo kupiti veliko zemljišče. Pa tudi boga-tini in veliki kapitalisti naj gredó; oni si nakupijo lahko velika posestva, ki jih potem manj premožnim na kose prodajo. Gosp. prior obeta, da rad posreduje na-selitev. Posebno potrebni pa so rokodelci in fužinarji vsake vrste.

Na 3. vprašanje: kdaj je pravi čas, iti v Bosno? odgovarja: koj v začetku spomladi.

Ceno zemljišč popisuje prior tako-le: za 4 do 5 gold. se dobí oral z grmovjem zaraščenega zemljišča, neobdelana zemlja skoraj zastonj. Blizo mest veljá avstrijski oral zemlje 1. vrste 60 do 80 gold.

Nihče naj pa ne misli, da tukaj pečene tice komu kar naravnost v usta leté. Kdor misli, da bo tū lenobo pasel, pa vendar dobro živel, naj ne hodi sem.

Vrh vsega tega popisuje, kako malo šol, malo cer-kev, malo duhovnov, malo zdravnikov je v Bosni. Tudi davkov še ni kaj, pa prior misli, da pridejo z Avstrijanci tudi davki. Vsi frančiškani so Bošnjaki in govorijo le srbsko, malokter magjarsko in laško, nemško nobeden „s Kranjci (Slovenci) in Čehi“ razumejo se kmalu.

To je kratek posnetek mičnega spiska.

Črtice iz Bosne.

(Dalje.)

Občudovaje logiko tega mladenča ga opomnim, da mi na zadnje vprašanje ni dal odgovora. Na to reče temnega obraza: „Prašal si me po mojih svojcih. Vedi toraj: jaz še brata imam in ga nimam.“

„To ni mogoče!“

„Da, moj brat je poturica. Da bi ga ubila strela!“

„Ej, toraj renegat. Zakaj se je poturčil?“

„Zapeljan je bil po bliščobi. Prihaja k nam beg, moj brat mu je všeč, ker je čvrste postave, vzame ga seboj in mu pokaže lepo obleko, kojo bo nosil, če za-taji svojega Boga; obljubi mu, da bo njegov služabnik ter mu pokaže tudi mošnjo zlatov. Moj brat, po tem preslepljen, zataji svojega Boga in postane begov ljub-ljenec. Vdari strela va-nj iz jasnega!“

„Je to tisti beg, čegar sina si ti — —“ umoril, sem hotel reči, pa sem se premislil.

„Da, ravno tisti. Jaz sem mislil, da se je le na videz poturčil zato, da bi lažje maščeval svojega umor-jenega otca in vgrabljeno sestro, a motil sem se, kajti ko je svojo vero zatajil, postal je hujši od turčina. Po-turica je grozovitnejši od dušmanina.“

„In kaj je zdaj ta tvoj brat?“

„Jaz ne vem. Če je prebavil svinec, ki ga je dobil v trebuh, je še živ, če pa ne, je poginil kakor mrha.“

„Svinca je dobil v trebuh, praviš? Pa ne po tebi?“

„O ne, lastne krvi ne maram prelivati. Bil je svi-nec iz puške vojakov tvojega cara.“

„Tedaj je bil tvoj brat med turškimi ustajniki?“

„Da, gospodar! Pri Banjiluki ga je Bog kaznoval.“

„Pri Banjiluki? Toraj je bilo to 14. avgusta, ko so Turčini napadli našo bolnišnico.“

„Dneva jaz ne vem, pa bo že takrat. Jaz sem tisti dan bil tam blizo na gori, ker nas je pok pušek tje zvalil. Radi bi bili mi napadli dušmanine od zadej, pa nismo imeli orožja, zato smo se poskrili po grmovji. Kar pridrdra po ravno ti cesti velika četa vojakov tvo-jega cara s tistimi velikimi rumenimi cevmi in vdarijo po lopovih. Kar naenkrat je bilo vse pri kraji, tur-čini razkropljeni so zbežali na vse strani, veliko jih je teklo tudi memo nas. Ko je strel potihnil, grem jaz tudi po grmovji navzdol, in tam mi pride naproti —“

„Pa ne tvoj brat?“

„Da, moj brat! Drži se za trebuh in ko zagleda mene in me spozna, prosi me, da bi mu pomagal dalje vsaj do studenca, ker ga strašno žeja. „Naj ti pomaga tvoj novi bog Allah — pa rečem jaz — ti nisi moj brat več“. Na to ga pustim in grem navzdol, on pa navzgor, komaj se je vlekel. Če še živi ali ne, tega ne vem. Najbrže je poginil za kakim grmom in zdaj ži-vali njegovo meso trgajo, če jim ni pregnjusno.“

Ta pogovor je vidno prijel se mojega nosača, pa tudi mene, ker sem iz njega spoznal, da so povsod re-negati, vzlasti med slovanskimi narodi, in da jim je povsod enako zaničevanje. Oba sva omolknila in pre-mišljevala, dokler naju ni prebudila četa konjikov, ki je silno naglo memu naju jahala. Pogovarjala sva se še na dalje, a bolj o navadnih rečeh. Konečno sem ga prašal še:

„Ali bo tebi in tvojim znancem ljubo, če postane naš car tudi vaš car?“

„Bože mili daj to“ — je njegov odgovor in čeravno je imel na rokah precej teže, ji je vendar vzdignil mo-leč proti nebu. „Pod nekrsta (Turka) ne gremo nazaj, rajši vsi poginemo.“

„Ali znaš čitati ali pisati?“ — ga poprašam še, ker se mi čudno zdi, da toliko vé.

„Bože mili, da bi znal!“

„Od kodi pa veš toliko o našem caru?“

„Od mile majke svoje, ki mi je pripovedovala, da nas bo enkrat odrešil beli car.“

„Tvoja majka je tudi že umrla?“

„Da, srce jej je počilo žalosti.“

„Ti si jo gotovo rad imel?“

„Oj, gospodar, kako!“

Pri tem se vderó hrustu po licih solze, katere si briše z rokalom, da bi jih jaz ne videl. A jaz mu pa rečem: „Nič se ne sramuj solzá po materi, one so zna-menje, da je bila vrla žena, ker je zapustila vrlega sina“.

Potolažil se je, a vendar ni bil več tako zgovoren, kakor prej, dajal je na vsako vprašanje le kratek od-govor. Ko prideva slednjič v Banjoluko in mi oddá svojo pezo, sežem v žep, da bi mu plačal pot.

„Ne, gospodar“ — pa me brž vstavi — „tebi bi nesel robo do konca sveta. Ko si me spomnil moje mile majke, sem se zamislil v njo in ta mi je rekla, da od tebe ne smem nič vzeti. Bože s tabo!“

Tako mi hoče kar izmuzniti se, a jaz ga primem za roko in mu rečem, da je tudi meni moja majka, ka-tere sem se spomnil, rekla, da moram dati mu za pot še enkrat toliko, kakor sva se zmenila. Še le potem je